УДК 070:001(575.2)
DOI 10.58649/1694-9099-2026-3-318-321

Халилов А. Д., Маделканова А.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ
Халилов А. Д., Маделканова А.
КНУ имени Жусупа Баласагына
Khalilov A.D., Madelkanova A.
KNU Jusup Balasagyn

КЫРГЫЗСТАНДА ИЛИМИЙ ЖУРНАЛИСТИКАНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ
СТАНОВЛЕНИЕ НАУЧНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ В КЫРГЫЗСТАНЕ
THE DEVELOPMENT OF SCIENCE JOURNALISM IN KYRGYZSTAN

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада массалык коммуникациянын өзгөчө багыты катары илимий журналистиканын учурдагы абалы каралат. Илимий журналистиканын региондук контекстте өнүгүүсү талдоого алынып, негизги көйгөйлөрү көрсөтүлөт. Кыргызстандагы илимий журналистиканын абалына, анын өзгөчөлүктөрүнө жана өнүгүү перспективаларына өзгөчө көңүл бурулат.

Аннотация: В статье рассматривается современное состояние научной журналистики как особой области массовой коммуникации. Анализируется развитие научной журналистики в региональном контексте, выделяются основные проблемы. Особое внимание уделяется состоянию научной журналистики в Кыргызстане, её специфике и перспективам развития.

Abstract: This article examines the current state of science journalism as a specific field of mass communication. The development of science journalism in the regional context is analyzed, with key challenges identified. Particular attention is paid to the state of science journalism in Kyrgyzstan, its specific features, and prospects for further development.

Негизги сөздөр: илимий журналистика; массалык коммуникация; медиа; журналист; Кыргызстан; жаңы медиа; илимди популяризациялоо.

Ключевые слова: научная журналистика; массовая коммуникация; СМИ; журналист; Кыргызстан; новые медиа; популяризация науки.

Keywords: science journalism; mass communication; media; journalist; Kyrgyzstan; new media; popularization of science.

XXI кылым – маалымат жана технологиялар доору. Илим коомдун өнүгүүсүндө жана дүйнөлүк интеграцияда негизги фактор катары каралып, ар бир мамлекеттин интеллектуалдык ресурсу жана инновациялык потенциалы анын келечегин аныктап жатат. Бул шартта илимди коомго жеткиликтүү формада түшүндүрүү, илимий жетишкендиктерди популярдаштыруу жана кеңири жайылтуу маселеси өзгөчө мааниге ээ. Дал ушундай функцияны аткарган тармак – илимий журналистика.

Илимий журналистика – бул илимий маалыматтарды, изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын жана жаңы ачылыштарды коомчулукка жеткиликтүү, түшүнүктүү жана кызыктуу формада жеткирүүчү журналистиканын өз алдынча багыты. Ал илим менен коомдун ортосундагы көпүрө ролун аткарат.

Кыргызстан үчүн бул тема өзгөчө маанилүү. Себеби өлкөдө илимий потенциал бар, бирок анын коомдогу көрүнүшү жана маалымат каражаттарында чагылдырылышы жетишсиз. Илимпоздордун эмгектери көбүнчө академиялык чөйрөдө гана калып, кеңири аудиторияга жетпей келет. Мындай жагдай коомчулуктун илим тууралуу маалымдуулугуна жана жаштардын илимий кесиптерге болгон кызыгуусуна таасирин тийгизиши мүмкүн.

Мындай шартта илимий журналистиканын өнүгүшү улуттук маалымат саясатындагы, билим берүү системасындагы жана коомдук аң-сезимди өнүктүрүү процессиндеги маанилүү багыттардын бири болуп саналат.

Кыргызстанда бул багыт азырынча толук изилдене элек, анын практикалык жана теориялык негиздери жаңыдан калыптанып жатат.

Илимий журналистиканын мазмундук өзөгүн ишенимдүүлүк, тактык жана түшүндүрмө берүү функциясы түзөт. Илимдин тили көп учурда адистер үчүн гана түшүнүктүү болгондуктан, журналист илимий маалыматты коомчулукка жеткиликтүү формада жеткирет. Ошондуктан илимий журналистика өз ишмердүүлүгүндө эки чөйрөнүн – илим менен медианын – принциптерин айкалыштырат.

Өлкөнүн инновациялык өнүгүүгө көңүл буруусу илимий журналистиканын медиадагы ролун жогорулатып, аны жаңы маалыматтын булагы катары гана эмес, билимге негизделген коомдун өнүгүшүнүн маанилүү фактору катары да суроо-талапка ээ кылат. Илимий журналистика илимий билимге кызыккан жана аны маанилүү деп эсептеген аудиториянын кызыкчылыктарын кеңейтүүгө жана өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Ошондуктан илимий журналистиканын негизги милдеттеринин бири – аудиториянын тандоосунун негизинде калыптанган артыкчылыктарын, умтулууларын жана кызыкчылыктарын жогорку кесипкөйлүк менен «тейлөө». Мындай тандоонун мүмкүнчүлүктөрү кеңири, анткени адамзат топтогон билим байлыгы, ошондой эле ар түрдүү тармактардагы акыркы илимий жана маданий жетишкендиктер аудиторияга кеңири мүмкүнчүлүктөрдү сунуштайт [1].

Көптөгөн технологиялар жана техникалык инновациялар жашообуздун бир бөлүгүнө айланып, аны күн сайын өзгөртүп жатат. «Функционалдык сабаттуулук» деген түшүнүктүн пайда болушу да адамдын тез өзгөрүп жаткан дүйнөдө жашоосу үчүн өз билимин тынымсыз жаңыртып турушу зарылдыгы менен байланыштуу. Биз уюлдук телефондорду жана компьютерлерди колдонууну үйрөнүү менен бирге интернеттин мүмкүнчүлүктөрүн да өздөштүрүп келебиз. Планшеттердин пайда болушу салттуу компьютердик технологиялардын өнүгүшүнө жаңы багыт берди. Apple Inc. компаниясынын биринчи iPad моделин чыгарышы да технологиялык өнүгүүдөгү маанилүү жаңылыктардын бири болгон. «Адистердин айтымында, – деп жазат “Время” гезити, – бул акыркы гаджет планшеттик компьютерлер деп аталган жаңы толкунду баштап, дүйнө жүзү боюнча чоң популярдуулукка ээ болот» [2].

Ошентип, сөз маалымат каражаттарындагы илимий маалыматтын актуалдуулугу жөнүндө гана эмес, аны аудиторияга жеткирүү ыкмалары жөнүндө да болуп жатат. Акыркы жылдары бул ыкмалар олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуп, салттуу (басма сөз, радио, телевидение) жана жаңы (интернет-медиа, мобилдик телефония) маалымат каражаттарынын катар өнүгүшүнө шарт түздү. Я. Н. Засурскийдин айтымында: «Уюлдук телефон доорундагы заманбап маалымат коомунун өнүгүшү бул этапта билимдин, эң башкысы, жаңы билимдин өсүп жаткан ролу менен байланыштуу. Маалыматтык коомдун жаңы этабы – билим коому – интернеттин жана мобилдик телефониянын өнүгүшү менен байланышкан коммуникацияны индивидуалдаштырууга жана массасыздандырууга, ошондой эле илимий топтордо жаңы билим алууда жана аны дайыма жаңыртып турууда жеке фактордун күчөшүнө негизделген» [3].

Бүгүнкү күндө бул идеялар мурдагыдан да актуалдуу, анткени интернет менен мобилдик байланыштын айкалышы жана андан кийин мобилдик интернеттин пайда болушу адамдарды мейкиндик жана убакыт чектөөлөрүнөн бошотуп, маалымат алмашуу жана эң негизгиси, аны сактоо үчүн глобалдык системаны түздү. Мындан тышкары, бул система илимий коомчулуктун мүчөлөрү үчүн гана эмес, жалпы калк үчүн да жеткиликтүү болуп, «мейкиндикти, убакытты жана адамдын инсандыгын өнүктүрүүдө мындан аркы ийгиликтерге» мүмкүнчүлүк берди [4].

Мисал катары акыркы жылдары интернетте пайда болгон нанотехнология боюнча басылмаларды келтирүүгө болот. Жакынкы убакка чейин изилдөөчүлөрдүн чакан чөйрөсүнөн тышкары нанотехнология заттын эң майда бөлүкчөлөрүнөн ультрамикроскопиялык түзүлүштөрдү өндүрүү технологиясы экенин аз гана адамдар билишкен. Мындан тышкары, бул аталыш «нанометр»

– метрдин миллиондон бир бөлүгү деген сөздөн келип чыкканын негизинен адистер гана түшүндүрө алышкан.

Интернеттеги илимий маалыматтарды талдоо алардын «маалымат колдонуучуларынын барган сайын адистештирилген жана жекелештирилген муктаждыктары менен мүнөздөлөрүн» ырастоого мүмкүндүк берет [5]. Ошол эле учурда илимий журналистика билим берүү функциясын да аткарып, жарандардын кеңири катмарына нанотехнологиянын салттуу тармактардан сапаттык жактан айырмаланарын түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Ошентип, заманбап илимдеги дагы бир негизги маселе – билим берүү, маданият жана медианын ортосундагы байланыш – заманбап билим коомунун күн тартибиндеги маанилүү маселелердин бири болуп саналат. Бул байланыш эки тараптуу жана көп катмарлуу. Бир жагынан, маданияттын билим берүү системасына тийгизген таасиринин механизмдери жана мүнөзү аныкталса, экинчи жагынан, билим берүүнүн медиа аркылуу заманбап цивилизациянын чакырыктарына адекваттуу жооп берүү мүмкүнчүлүгү көрсөтүлөт. «Эгер бул байланыш үзүлсө, билим берүү өзүнүн коомдук мааниге ээ функцияларын жоготот» [6].

Бул байланышты сактоодо илимий журналистика интернеттин, мобилдик телефониянын жана бул технологиялардын айкалышынан пайда болгон мобилдик интернеттин мүмкүнчүлүктөрүн активдүү пайдаланууда. Анын жаңы маалымат мейкиндигин өздөштүрүүсүн нанотехнология боюнча маалымат базаларынын жана онлайн-ресурстардын кеңири жайылышынан да көрүүгө болот. Мындай ресурстар колдонуучулардын жашообузду өзгөртүүгө багытталган жаңы илимий тармактар тууралуу маалымат алуусуна жана аларды түшүнүүсүнө мүмкүнчүлүк түзөт.

Мына ушундай принциптер илимий журналистиканы медиа тармагындагы жоопкерчиликтүү жана жогорку кесиптик маданиятты талап кылган ишмердүүлүккө айлантат.

Илимий журналистиканын коомдогу ролу – бул жөн гана илимий жаңылыктарды жарыялоо эмес, коомдук аң-сезимди, билим деңгээлин жана баалуулуктар тутумун калыптандыруу менен байланышкан көп кырдуу процесс. Илимий журналистика коомдун интеллектуалдык жана маданий өнүгүүсүнүн маанилүү фактору болуп саналат.

Илимий журналистикада графика, инфографика жана визуалдык түшүндүрмөлөр кеңири колдонулат. Себеби татаал түшүнүктөрдү визуалдаштыруу маалыматтын окурманга түшүнүктүү болушуна өбөлгө түзөт. Бул жагынан илимий журналистика жаңы технологияларды колдонууга көбүрөөк багытталган [7].

Мындай өзгөчөлүктөр илимий журналистиканы медиа чөйрөсүндөгү өз алдынча, жогорку адистештирилген багыт катары мүнөздөйт.

Кыргызстандын медиа мейкиндиги акыркы он жылдыкта динамикалуу өнүгүү жолун баштан өткөрдү. Санариптик журналистиканын, социалдык медианын жана мультимедиялык платформалардын өнүгүшү менен илимий темаларга болгон кызыгуу акырындык менен өсүп келет. Бирок Кыргызстанда илимий журналистика өз алдынча системалуу тармак катары али толук калыптана элек.

Жергиликтүү медиа көбүнчө саясий жана социалдык темаларга басым жасагандыктан, илимий мазмундагы материалдар салыштырмалуу сейрек кездешет. Ошентсе да, акыркы жылдары Kaktus.media, 24.kg, Rukhesh.kg сыяктуу айрым интернет-басылмаларда илимий-технологиялык жаңылыктар, айрыкча экология, билим берүү жана медицина жаатындагы материалдар жарыяланып келет.

Мындай материалдардын пайда болушу коомчулуктун илимий маалыматка болгон кызыгуусун арттырууга өбөлгө түзөт жана Кыргызстанда илимий журналистиканы өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк бар экенин көрсөтөт.

Ошентип, илимий журналистиканын эл аралык теориялык негиздерин жана принциптерин түшүнүү Кыргызстандагы медиа чөйрөдө илимий журналистиканы өнүктүрүү үчүн маанилүү кадам болуп саналат.

Колдонулган адабияттар

1. Алексеева, А. О. Новые интерактивные медиа в контексте теорий информационного общества: дис. … канд. филол. наук: 10.01.10. – М., 2006. – 188 с.
2. Алиева, С. А., Ахмадиев, Р. Б., Ахметьянова, Н. А. Жанры современной журналистики: учебное пособие. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2020. – 121 с.
3. Бакулова, В. Д. Основы философии науки: учебник для аспирантов и экстернов нефилософских специальностей. – Ростов н/Д.: Изд-во ЮФУ, 2018. – 240 с.
4. Баранова, Е. А. Особенности развития газетных редакций в условиях медиаконвергенции: дис. … канд. филол. наук: 10.01.10. – М., 2011. – 245 с.
5. Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
6. Бикбаева, С. А. Информационные интернет-технологии в системе «Паблик Рилейшнз»: дис. … канд. филол. наук: 10.01.10. – М., 2004. – 223 с.
7. Кройчик, Л. Е. Система журналистских жанров // Основы творческой деятельности журналиста: учебник для студентов вузов по спец. «Журналистика» / ред.-сост. С. Г. Корконосенко. – СПб.: Знание, 2000. – С. 125–167.

Рецензент: филология илимдеринин кандидаты, доцент Максутова Б. Б.

УДК 070:004.738.5
DOI 10.58649/1694-9099-2026-3-321-325

Халилов А.Д., Тань Вэйдун, Су Ян
Жусуп Баласагын атындагы КУУ
Халилов А.Д., Тань Вэйдун, Су Ян
КНУ имени Жусупа Баласагына
Khalilov A.D., Tang Weidong, Su Yang
KNU Jusup Balasagyn

СОЦИАЛДЫК МЕДИА ДООРУНДА ФЕЙК ЖАҢЫЛЫКТАРДЫН ЖАЙЫЛУУ СЕБЕПТЕРИН ЖАНА АЛАРГА КАРШЫ КҮРӨШҮҮ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ИЗИЛДӨӨ
ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИЧИН РАСПРОСТРАНЕНИЯ ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ И СТРАТЕГИЙ БОРЬБЫ С НИМИ В ЭПОХУ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА
A STUDY OF THE CAUSES OF THE SPREAD OF FAKE NEWS AND STRATEGIES TO COMBAT IT IN THE AGE OF SOCIAL MEDIA

Кыскача мүнөздөмө: Социалдык медианын кеңири жайылышы менен маалыматты таратуу ылдамдыгы жана анын аудиторияны камтуу мүмкүнчүлүгү кыйла жогорулады. Ошол эле учурда бул процесс фейк жаңылыктардын кеңири таралышы сыяктуу терс көрүнүштөр менен коштолууда. Социалдык платформалардын ачыктыгы, маалымат алмашуунун ыкчамдыгы жана колдонуучулардын активдүү катышуусу аларды коомчулук үчүн жаңылыктарды жана маалыматтарды алуунун жана бөлүшүүнүн негизги каражаттарынын бирине айлантты. Бирок мындай платформаларда салттуу маалымат каражаттарына мүнөздүү редакциялык көзөмөл жана фактыларды текшерүү жол-жоболору жетиштүү деңгээлде сакталбагандыктан, жалган маалыматты түзүү жана жайылтуу оңой болууда. Фейк жаңылыктар коомчулукту адаштыруу менен гана чектелбестен, массалык маалымат каражаттарына болгон ишенимди төмөндөтүп, саясий чечимдерди кабыл алууга, экономикалык туруктуулукка жана коомдук коопсуздукка терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Мындай кесепеттер шайлоо же коомдук саламаттыкты сактоо кризиси сыяктуу маанилүү учурларда өзгөчө күчөйт.